

Bitig Türkoloji Araştırmaları Dergisi, Güz 2021 / 2: 103-112.

Moğol İşaret Dilinde Akrabalık Adları*

Leah GEER*

Çeviren: **Emre ÇETİNKAYA****

Giriş

Moğol İşaret Dili (MİD) üzerine yapılan çalışmalar ve bilgiler oldukça kısıtlıdır. Bugün MİD üzerine Amerika Birleşik Devletleri sınırlarında sadece bir sözlük bulunmaktadır (Badnaa ve Boll 1995). Bu sözlük de MİD’de kullanılan işaretlerin yalnızca küçük bir bölümünü içermektedir. Bu çalışmada, anadili MİD olan üç konuşurdan elde edilen verilerle, MİD’deki akrabalık sistemi ele alınacaktır. Araştırmanın temelde iki ana amacı bulunmaktadır. Bunlardan ilki MİD’in akrabalık sisteminde hangi işaretlerin ne şartlar altında kullanıldığını sorgulamaktır. İkincisi ise, farklı kültürlerin ve dillerin MİD’in akrabalık sistemine etkilerini ortaya çıkarmaktır. İkinci amaca ulaşabilmek adına çalışmada, konuşulan Moğolca, Rusça, Çince, Rus İşaret Dili (RİD), ve Çin İşaret Dili (ÇİD) gibi dillerin akrabalık işaretleme sistemleri hakkında da genel bilgilere başvurulacaktır.

MİD’in Tarihi ve Moğolistan’da Sağır Eğitimi

Moğol İşaret Dili, Moğolistan’da yaşayan sağır bireylerin anadilidir. Moğolistan’da sağır bireyler için eğitim merkezi ilk defa Rusya’nın yardımıyla 1964 yılında kurulmuştur. Bu durumun sonucu olarak da, geçmiş yıllarda Moğol İşaret dili, Rus İşaret Dilinin güçlü tesiri altında kalmıştır. Ek olarak konuşulan/yazılı Moğolcayla yoğun dil ilişkileri nedeniyle MİD, büyük dillerinin etkisini bugün de hissetmektedir.

Bugünlerde Moğolistan’da sağır eğitimi, maddi olarak merkezi hükümet tarafından desteklenmektedir. Ancak, konuyla ilgilenen devlet görevlileri ne Moğol

---

* Bu makale; “Kinship in Mongolian sign language”, *Sign Language Studies* 11, 2011: 594-605’te yer alan İngilizce aslından çevrilmiştir.

*Assistant Professor of American Sign Language and Deaf Studies at California State University, Sacramento (USA). E-posta: leah.geer@csus.edu/ ORCID ID: 0000-0002-7321-9973.

** Arş. Gör., Hacettepe Üniversitesi. Ankara (Türkiye). E-Posta: emre.cetinkaya@hacettepe.edu.tr / ORCID ID: 0000-0003-0097-537X.

Sağır Kültürü ne de sağır Moğol bireyler tarafından konuşulan *izole dille* (vibrant language) ilgili bilgi sahibi değildir. Günümüzde, sağır okulunda 364 öğrenci ve 59 öğretmen vardır. Ancak bu öğretmenlerin hiçbirinin anadili MİD değildir. Sadece aralarından bir öğretmen zor işitmektedir. Moğolistan'da sağır bireylerin eğitiminde yeni gelişmeler de meydana gelmektedir. Bunlardan biri, sağır çocuklar için bakım merkezi (Bumbaruush) ve Moğol İşaret Dili Merkezi'nin kuruluşudur. Bu kreşlerde toplamda kayıtlı 13 öğrenci ve iki öğretmen bulunmaktadır. Buradaki öğretmenler de sağır değildir ancak ağır işitmektedirler. Ulusal bir sivil toplum kuruluşu olan Moğol İşaret Dili Merkezi ise, 2009 yılında kurulmuştur ve MİD'in gelişimi için çaba göstermektedir.

Literatüre Genel Bir Bakış

Bu çalışma için gerekli olan literatürü, temelde üç başlık altında değerlendirebiliriz: Akrabalık sistemleriyle ilgili genel amaçlı çalışmalar, MİD çalışmaları ve farklı işaret dillerinin akrabalık sistemleri üzerine yapılan araştırmalar.

Dillerdeki akrabalık sistemleri için Schusky (1965) farklı sınıflandırmaların olduğunu belirtir. Farklı sınıflandırmalara rağmen, akrabalık sistemleri temelde iki gruba ayrılabilir: Birinci grup baba, oğul, büyükbaba gibi kuşaklar arası ilişkileri içerirken; ikinci grup, kuzen ve kardeş gibi doğrusal bir düzlemde bulunan bireylerin adlandırılmasından oluşmaktadır. Buradaki sınıflandırma için Morgan (1870; Schusky 1965'in içinde) sırasıyla betimleyici ve sınıflandırıcı terimlerini kullanır. Çalışmanın diğer alt başlıklarında, ilgili akrabalık terimleri ve sınıflandırmaları MİD özelinde ele alınacaktır.

Badnaa ve Boll'un (1995) yayımlanmış olduğu sözlüğe ek olarak Wilkinson (2009) tarafından kaleme alınan doktora tezi, MİD'i de içine alan 41 *işaretleştirilmiş dil*¹ (signed language) bağlamında akrabalık tipolojisini betimlemektedir. Wilkinson, Badnaa ve Boll'dan da almış olduğu on üç örnek ve diğer dillerdeki verileri dikkate alarak şu sonuçlara ulaşır:

- Akrabalık terimleri oluşturan işaretler ADAM/ERKEK² ve KADIN/DİŞİ ayrımını gözeterek ortaya çıkmaktadır.
- Bazı akrabalık terimleri [KADIN/ERKEK + sözlüksel öge] formülasyonuna benzer şekilde analitik yapılardan oluşmaktadır.
- ABLA/AĞABEY ve KARDEŞ gibi akrabalık adlarının ifadesinde, yaş önemli bir rol oynamaktadır.

Wilkinson'a göre Badnaa ve Boll'da (1995) kullanılan ERKEK/KIZ KARDEŞ işaretleri yanlış anlaşılmalara sebep olabilir çünkü ona göre iki işaret aslında "ağabey" vey "abla" kavramlarına gönderimde bulunmaktadır. Wilkinson veri toplama ve verileri analiz sırasında, bu tarzdaki sorunları ayrı ayrı değerlendirmektedir.

Arjantin İşaret Dilinde akrabalık sistemini ele aldıkları çalışmada, Massone ve Johnson (1991), anadili konuşurlarına aile bireylerini nasıl tanımladıklarını sorarak,

¹ ÇN: *İşaret dilinden* (sign language) farklı olarak, *işaretleştirilmiş dil* (signed language) konuşma dillerinin dilbilgisine dayanılarak oluşturulmuş suni dilleri ifade etmektedir.

² ÇN: İngilizcedeki man/male arasındaki cins/türs ayrımını sağlayabilmek adına çeviride, adam/erkek karşıtlığı kullanılacaktır.

bu dildeki akrabalık sistemini ortaya çıkarmıştır. Onlara göre ASD’de de BABA, ANNE, KARDEŞ, ÇOCUK, BÜYÜK ANNE/BABA, TORUN işaretlerinden sadece ANNE ve BABA’ya gönderim yapılırken cinsiyet ayrımında bulunulur. Diğer işaretler cinsiyetle ilgili herhangi bir ayrıma sahip değildir. Daha ilginç, ASD’de de EŞ ve diğer akrabaların hepsi tek işaretle kodlanır. Buradaki akrabalık sistemi MİD’i de yakından ilgilendirmektedir. Ek olarak, Massone ve Jonhson daha önce bashedmiş olduğumuz temel akrabalık sistemine, iki farklı açı daha kazandırır. Bunlardan ilki, uzak akrabaların tek bir işaretle temsil edilmeyip, tanımlayıcı öbeklerin kullanılmasıdır. Örneğin “yenge” tek bir işaret yerine, KARDEŞİMİN EŞİ şeklinde betimlenmektedir. Temel sisteme, ikinci farklılık özünde İspanyolcadan esinlenerek eklenmiştir. Bu eklemeye göre doğrudan cinsiyet ayrımında bulunmayan akrabalık adları, erkek için kullanılan /O/ parmak işaretini; kadın için kullanılan /A/ parmak işaretiyle birlikte kullanılmaktadır. Son olarak onlar, İspanyolca T-I-O “amca” ve N-I-E-T-O “torun” sözcüklerini de ASD’de parmak işaretleriyle kodlanmaktadır ve sözlükselleşme sürecindeki T-I-O’nun sıklığı daha fazladır.

Şu ana kadar ele alınmış olan MİD’in tarihi, Moğolistan’daki sağır eğitimi ve akrabalık çalışmaları, aşağıdaki soruları güdülemektedir:

- MİD’in akrabalık kategorileri nasıl sınıflandırılabilir?
- MİD’in akrabalık sisteminde çevre dillerin etkisi nedir?

Sınırlılıklar

Çalışmanın verilerini elde ettiğimiz anadili MİD olan üç konuşur, Gallaudet Üniversitesi İngiliz Dili Enstitüsü’nde öğrencidir. İngiliz Dili Enstitüsü, Amerikan işaret dili ve İngilizce olmak üzere iki dilli eğitim vermektedir. İngilizce uluslararası öğrencilerin Gallaudet ve diğer Amerikan üniversitelerine kayıt yaptırabilmesi için öğretilmektedir. Ayrıca İngiliz Dili Enstitüsü’nde öğrencilerin *ev işaret dillerini* (home sign language) konuşması her aşamada teşvik edilmektedir. Ancak bu duruma karşılık, konuşurlarımızın Amerikan İşaret Dili ve İngilizceden en azından belirli boyutta etkilendiğini söylemek mümkündür. Ek olarak, sorulan işaretlerin bazılarında, konuşurların kendi aralarında doğru gösterimin ve işaretin ne olduğu hakkında fikir ayrılığına düştüğü de gözlemlenmiştir. Bu tartışmalar genellikle “bu yeni işaret-bu eski işaret” ekseninde gelişmiştir ve çözüme kavuşturulmuştur. Son olarak belirtmek gerekir ki anadil konuşuru danışmanlarımız bizim dilbilimcilerden oluşan bir araştırma ekibi olduğumuzun farkındaydı. Bu durum, danışmanlarımızın politik içeriğe sahip olabilecek işaretleri bizimle paylaşmama olasılıklarını ortadan kaldırmak için önem teşkil etmekteydi. İki örnekte, bu rahatlığı açıkça görmek mümkündür. Danışmanlarımıza “aile” kavramını hangi işaretle gösterdiklerini sorduğumuza, bize ilk olarak resim 1.’deki hareketi göstermişlerdir.

Resim 1.

Kısa bir süre sonra, danışmanlarımız ilk gösterilen işareti değiştirdi ve bize “İlk gösterdiğimiz işareti eskiden kullanıyorduk, şu an bu işareti kullanıyoruz (bk. resim 2.) bu işareti Amerikalılardan aldık” dediler.

Resim 2.

İkinci örnek ise MİD’de kullanılan AMERİKA işaretidir. Amerika’yı nasıl göstereceklerini danışmanlarımıza sorduğumuz zaman, ilk olarak üçüncü resimde görülen işareti ürettiler.

Resim 3.

Resim 3.'deki işareti gösterdikten kısa bir süre sonra, Amerika için gösterilen bu işaretin artık değiştiğini ve artık alfadaki A harfinin doğrudan Amerikaya ifade ettiğini belirtmişlerdir.

Danışmanlarımızın İngiliz Dili Enstitüsü'ndeki buldukları dilsel ortamdan etkileneceklerini düşünerek, araştırmacıların rolünü de kapsayan korpus oluşturma yöntemi, diğer bölümde ele alınacaktır. Ayrıca verilerde gözlemlediğimiz önemli eğilimlerden biri de işaretlerin sözlükselleşmiş parmak işaretleriyle yer değiştirmesiydi. Bu süreçte ilerleyen bölümlerde ele alınacaktır.

Yöntem

Bu çalışmada *temellendirilmiş kurama* (grounded theory) dayalı bir yöntem kullanılacaktır. Danışmanlarımızdan elde ettiğimiz ve MİD sözlüğüyle ilgili verileri karşılaştırdığımızda, şu genel yargılara ulaştık:

- MİD'de akrabalık dede-büyükanne, anne-baba, kardeşler ve çocuklardan oluşan çekirdek bir sisteme dayanmaktadır.
- MİD'deki AKRABA işareti, diğer bütün akrabaları ifade etmek için kullanılır.
- MİD sözlüğünde toplamda yedi akrabalık terimi listelenmiştir. Ancak bunların bazıları artık kullanılmayıp yerini sözlükselleşmiş el alfabeti sözcüklerinin yerine bırakmıştır.

Moğolistan'daki sağır bireylerin eğitimi ve işaret dilinin konumunu düşünüldüğünde, MİD üzerinde olası etkisi bulunan dillerinde akrabalık sisteminin ayırıcı özelliklerinin de incelenmesi gerektiğini belirtmiştik. Bu diller Moğolca, Rusça, Rus İşaret Dili, Çine ve Çin İşaret Dilinden oluşmaktadır. Bunu göz önünde bulundurduğumuzda, aşağıdaki gözlemlerin daha fazla araştırmayı hak ettiğini düşünüyoruz:

- ERKEK/KIZ KARDEŞ işaretleri, konuşurun/işaretçinin yaşına bağlı olarak ortaya çıkmaktadır.
- Moğol kültüründe yaş/yaşlılık “saygı” açısından kilit bir öneme sahiptir. Bu yüzden “ağabey” ve “abla” için özel işaretler bulunmaktadır.
- Moğolistan'daki ilk sağır okulunun kuruluşunda Rusya'nın önemli rolü olmakla birlikte Rusça ve Rus İşaret Dilinin MİD'in akrabalık sisteminde, neredeyse hiçbir etkiye sahip değildir.
- Çin İşaret Dili ve MİD, buldukları coğrafyadaki büyük dillere (sırasıyla Çince ve Moğolca) benzerlikleri açısından aynı dinamiklere sahiptir.

Çalışmanın verileri toplanırken altı araştırmacı haftalık olarak danışmanlarımızla görüşmeler yaptı ve bu görüşmelerin hepsi kayıt altına alındı. İlk aşamada, danışmanlara sadece MİD'deki temel sözcükleriyle ilgili sorular soruldu. İkinci aşamada ise, elimizdeki verilerin artmasıyla birlikte, özel kategorilere gönderimde bulunan işaretlerle ilgili detaylı veriler elde edildi. Son aşamada çalışmanın temel konusunu oluşturan akrabalık terimleriyle ilgili verileri danışmanlarımıza bizzat ben sordum. Veri toplama esnasında, danışmanlarımızla genellikle Amerikan İşaret Dilini kullanarak anlaştık ancak bazı özel durumlarda, biz de MİD kullanarak cevap verdik. Genellikle toplantı oturumları, danışmanların bir dizi PowerPoint slaytını izlemesi ve resimde kendileri gösterilenleri işaretini anlatmasından oluşuyordu. Görece daha az olmakla birlikte, bazı durumlarda danışmanlarımızdan birine, çizgi

film izletildi ve diğer tanışmanlara bu çizgi filmi MİD kullanarak anlatılması istendi. Danışmanlarımızla akrabalık terimleri üzerine yaptığımız görüşmeleri de sayarsak, adını andığımız bu teknikler bütünü, araştırmanın temel malzemesini toplayabilmek için bütüncül olarak kullanıldı.

Bulgular

MİD'in akrabalık sistemini oluşturan işaretler, temel sistem ve bu temel sisteme dayanan yeni uzantılar olarak iki gruba ayrılabilir.

Temel Sistem

Akrabalık ilişkilerinde temel sistem, EGO³ baz alınarak oluşturulan şemada, EGO'nun anne/baba, büyük anne/baba, kardeşler ve çocuklarından oluşan çekirdek ve geniş aileyi kapsamaktadır. Bu akrabalık adlarının tamamında, cinsiyet belirtmek için ayrı işaretler bulunmaktadır. Erkek ve kız kardeşin kodlayan işaretler ayrıca büyük/küçük karşıtlığı da barındırmaktadır. Bu kategorilerin tamamı ek A'da gösterilmiştir. MİD'in genel akrabalık sistemi ne akrabalık işaretleyicileri ne de ayırt edici biçimbilgisel yapılar açısından, Rusça ve Rus İşaret Diliyle herhangi bir ortaklık barındırmamaktadır. Örneğin Rusça ve Rus İşaret Dili, MİD'in aksine kardeşler arasında herhangi bir yaş ayrımında bulunmamaktadır. Ancak burada not düşmemiz gerekir: Elimizdeki veriler aksini göstermekle birlikte, danışmanlarımız derleme esnasında, kardeşlik sisteminin Rus İşaret Dilinden alındığını söylediler. Onlar EGO ve diğer işaret edilen akrabaları arasındaki yaş ilişkilerini göstermek için öncelikle KADIN ve ERKEK işaretini ve daha sonra, doğrusal bir yükseklik eklentisi kullandılar. Moğolca, Çince ve Çin İşaret Dili de benzer şekilde kardeşlerin dile kodlanmasında, EGO'nun ilişkisindeki yaşını göstermektedir. Dolayısıyla MİD, bu bağlamda adını andığımız dillerin birkaçından veya tamamından etkilenmiş olabilir. Ancak elimizdeki verilerin bütünü düşünüldüğünde bu etkinin tam olarak desteklendiğini söylemek güçtür. Danışmanlarımız işaretlerin Rus İşaret Dilinden geldiğini söylemekle birlikte, bu dil MİD'de kullanılan doğrusal yükseklik sistemine sahip değildir. Ancak bir genelleme yapmak gerekirse, yukarıdaki işaret dillerinin tamamı KADIN ve ERKEK işaretlerine eklenen farklı analitik yapılar kullanarak, EGO'nun kardeşine gönderimde bulunmaktadır.

Hem MİD hem de Moğolca hala/teyze, amca/dayı, kuzenler ve diğer uzak aile bireylerini işaretlemek için AKRABA sınıflandırıcısını (bk. resim 4.) kullanmaktadır. Moğolcadaki temel akrabalık sisteminin genel bir taslağı tablo B'de sunulmuştur. "Kuzen" dışında, yan akrabalık sistemi MİD ve Moğolca arasında sıkı benzerlikler göstermektedir.

---

³ ÇN: Akrabalık araştırmaları literatüründe Ego terimi, akrabalık diagramındaki merkez alınan kişiyi ifade etmektedir. Burada Ego, işaretçinin kendisidir.

Resim 4.

Veri topladığımız ilk günden sonra (Eylül 2009) temel sistemdeki “ağabey, abla” ve “erkek/kız kardeş” ile ilgili verileri ortaya çıkaramadık. Ayrıca “erkek çocuk” işareti de benzer şekilde, ilk günkü veri toplamamızdan sonra, işaretlere erişimde sorunlar yaşadık. Bu durumu fark ettiğimizde, danışmanlarımızın farklı bir sistem daha kullandıklarını keşfettik. Sonraki bölümde, temel sistemin genişletilmiş bu halini ele alacağız.

Genişletilmiş Temel Sistem

Temel sistemin genişletilmiş hali sözlükselleşmiş parmak işaretlerinden oluşan ek işaretlere sahiptir (bk. Ek C). Yeni sistemde sadece KIZ EVLAT için parmak alfabesi kullanılmamaktadır. Bu işaret tek örnek olduğu için bu bölümde detaylı olarak ele alınmayacaktır. Parmak alfabesiyle oluşturulan diğer işaretlerin doğası gereği betimleyici değil; sınıflandırıcı olduğunu da belirtmek gereklidir.

Ayrıca detaylı şekilde tartışılan diğer işaretlerin aksine, KIZ EVLAT işareti Moğolcadan etkilenmiş gibi durmamaktadır. Ayrıca “oğul” anlamına gelen #XYY işareti bu bölümde detaylı şekilde tartışılmamıştır. Bu işaretin Moğolcadan etkilendiği açık olmakla birlikte, nasıl kullanıldığıyla ilgili herhangi bir belirsizlik yoktur, işaret tamamen betimleyicidir. Bazı işaretleri eledikten sonra bu bölümüne #AX, #ӨГЧ, #ДҮҮ, #АВГА ve #АВГАЙ işaretleri dahil edilmiştir.

Yukarıdaki işaretlerden #AX ve #ӨГЧ sırasıyla “ağabey” ve “abla” için kullanılmaktadır, ancak bu işaretlerin Moğolca karşılığı olan ax ve ээч sırasıyla “yaşlı erkek” ve “yaşlı kadın” anlamsal alanlarını da kapsamaktadır. MİD’de bu iki anlamsal alanın kodlanması için farklı işaretler bulunmaktadır. Ek olarak MİD’de kullanılan bu işaretler, genellikle yukarı doğru yükselen bir yörüngeyle kodlanır, böylece işaretçiler daha büyük bir kardeş hakkında konuştuklarını vurgulayabilirler. Bu yönüyle iki terimi, Amerikan İşaret Dilindeki dilbilgiselleşme aşamasındaki #GERİ işaretiyle karşılaştırabiliriz. Bu işaret de, benzer şekilde hareketin yönüne bağlı olarak, fiziksel özelliklerin kodlanmasını sağlamaktadır.

“Genç” anlamına gelen # ДҮҮ işareti ise, doğrudan cinsiyet ayrımında bulunmamaktadır. Eğer işaretçi, özel olarak cinsiyet bildirmek istiyorsa, ERKEK ve KADIN işaretleriyle birleşik bir yapı oluşturmaktadır. Ancak bu tek yöntem de değildir. Bu özel işaretle ilgili daha ilginç olanı ise, GENÇ anlamına gelen farklı bir

işaretle birlikte ortaya çıkabilmesidir. Moğolca *дыу* sözcüğü herhangi bir kardeşlik ilişkisine gönderimde bulunmazken, MİD’de kullanılan #ДУУ işareti yukarıda bahsettiğimiz gibi GENÇ işaretiyle birlikte “küçük kardeş” anlamsal alanını kodlamaktadır.

Moğolca *авза* sözcüğünün parmak alfabesiyle ödünçlenmiş biçimi olan #АВГА, MİD’de EGO’nun babasının aile üyelerinden herhangi birini işaret etmek için kullanılmaktadır. Daha özel kullanımlarda “amca” anlamına da sahip olmakla birlikte, çoğunlukla “babanın ailesindeki” bütün akrabalara gönderimde bulunmaktadır. Bu yönüyle Moğolca sözcük *авза*, MİD’deki işarete anlamsal açıdan kaynaklık etmiştir. Aradaki tek fark, Moğolca sözcük cinsiyet bakımından tarafsız bir anlama sahiptir.

Bu bölümde ele alınacak son işaret #АВГАЙ, birkaç nedenle ilginç dinamiklere sahiptir. MİD’deki bu işaret, Moğolca “eş” anlamına gelen *авзай*, sözcüğüne dayanmaktadır. Sözcük ayrıca kan bağı olmayan (fictive) yaşlı insanlara “saygı” bildirmek için de kullanılmaktadır. Ancak eğer bireyler arasında kullanılabilircek daha özel bir terim varsa, tercih bu özel terimden yana olmaktadır. Örneğin, bir kişinin yaşlı bir öğretmene #АВГАЙ değil, #ÖĞRETMEN işaretiyle seslenmektedir. Ayrıca bir danışmanımıza göre, bu işaretin kullanım sıklığı oldukça düşüktür.

Tartışma

Önceki veri toplama süreçlerimizden ve MİD’deki akrabalık sistemi hakkındaki sezgisel bilgilerimize dayanarak, gelecekte kullanılacak işaretler hakkında bazı tahminlerimiz bulunmaktadır. Bu tahminleri, ilerdeki bölümlerde değerlendireceğiz.

Kardeşlik Terimleri

MİD’de AĞABEY ve ABLA için genellikle parmak işaretleri (#AX ve #ЭГЧ) kullanılmaktadır ve aradaki yaş farkını göstermek için belirli bir “aralık” ve “yukarı doğru yöre” işaretlere eşlik etmektedir. Küçük kardeşleri göstermek için ise birkaç yöntem bulunmaktadır. Bu yöntemlerden ilki # ДУУ parmak alfabesine eklenen KADIN/ERKEK işaretiyken; ikinci yöntem gene aynı işaret/parmak alfabelerinin kullanılması ancak yer değiştirmesiyle ortaya çıkmaktadır. Aslında işaretçinin iletişim içerisinde bulunduğu birey, söylemsel geçmişte kimden bahsedildiğini biliyorsa, tek başına # ДУУ işaretinin kullanılması yeterlidir. Ancak, bu tarz bir ön bilginin olmadığı durumlarda, dinleyici için tek başına # ДУУ, bir anlam ifade etmeyecektir ve bahsedilen kişinin kadın mı erkek mi olduğuyla ilgili bilgi isteyecektir. Mevcut durumda elimizde herhangi bir istatistik olmamakla birlikte, abla ve ağabey (#AX ve #ЭГЧ) için kullanılan işaretler, küçük kardeşi kodlayan herhangi bir işaretten daha sık kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bu durumun temel nedeninin Moğol kültüründeki yaşlılara gösterilen saygıyla ilgili olup olmadığını anlamak için daha çok derlemeye ihtiyaç bulunmaktadır. Bununla birlikte, temel sistemde tanımlanan doğrusal sisteme çok benzeyen YAŞLI/OLGUN işaretiyle oluşabilecek karışıklığı engellemek için de kullanılmaktadır. Danışmanlarımızın belirttiği üzere, # ДУУ, #AX ve #ЭГЧ el alfabesiyle oluşan işaretlerin tamamı sıklıkla kullanılmaktadır.

Çevre Dillerin Etkileri

Danışmanlarımızın Rus İşaret Dilinin MİD üzerinde etkili olduğunu bahsetmesine rağmen, akrabalık sisteminde böyle bir ilişkiden bahsetmek mümkün değildir. Danışmanlarımızdan birisine Rusya’nın Moğolistan’daki ilk sağır okulunun

kuruluşundaki rolü ve bu bağlamda dil ilişkilerinin rolünü sorduğumuz zaman, şöyle bir cevap aldık:

Uzun zaman önce komünist bir hükümet vardı. Bugün nesiller sonra -belki de yetmiş yıl- kullanılan işaretler oldukça farklı. İşaretler zamanla değişime uğradı. Eskiden, MİD ve Rus İşaret Dili neredeyse aynıydı. Bugün her ikisi de ayrıştı ve farklılaştı. İki dil artık birbirinden oldukça farklı.

Yukarıdaki yorumlamaya benzer şekilde Çince ve Çin İşaret Dilinin MİD üzerinde oldukça kısıtlı bir etkiye sahip olduğunu söylemek mümkündür. Temel sistemde tanımladığımız birleşik ifadelerin Çin İşaret Dili etkisiyle ortaya çıktığını söylemek de, şu aşamada çok kolay gözükmemektedir.

MİD üzerinde en önemli etkiye sahip olan dil, şüphesiz Moğolcadır. Akrabalık terimlerine baktığımızda, iki dilin de aynı sistemi kullandığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Hem MİD hem Moğolca, çekirdek aile terimlerine sahip olduğu kadar, akrabalardan oluşan diğer aile bireyleriyle ilgili terimlere de sahiptir. MİD ve Moğolcanın akrabalık sistemi üzerine yapılacak yeni çalışmalar, iki dilin arasındaki etkileşimin farklı yönlerini ortaya çıkaracaktır.

Sonuç

MİD'in akrabalık terimlerinin Moğolca kaynaklı olduğunu söylemek mümkündür ve bu yakınlık çok muhtemeldir ki son dönemde değişen MİD değişimi oldukça etkili bir faktördür. Bu iddalarımızın tam olarak onaylanması şüphesiz yeni çalışmalar da gerektirmektedir. Dil değişiminin sonucunda, Wilkinson'un (2009) vermiş olduğu Rus İşaret Dili kaynaklı akrabalık terimlerinin birçoğu bugün MİD'de kullanılmamaktadır. Kişi (erkek veya kadın) + “bebek, kısa, uzun” sözcüksel öğeleriyle oluşturan birleşikler ise, “kız evlat” haricinde, bugün parmak işaretlerinden oluşmaktadır.

Ek A. MİD'deki Temel Akrabalık Sistemi

Erkek Akrabalık	İşaret	Kadın Akrabalık	İşaret
büyükbaba	BÜYÜKBABA	büyükanne	BÜYÜKANNE
baba	BABA	anne	ANNE
ağabey	ERKEK+UZUN	abla	KADIN+ UZUN
kardeş	ERKEK+KISA	kardeş	KADIN+KISA
oğul	ERKEK+BEBEK	kız	KADIN+BEBEK

Ek B. Moğolcadaki Temel Akrabalık Sistemi

Erkek Akrabalık	Kadın Akrabalık	Cinsiyet Belirtmeyen
büyükbaba: өвөө	anneanne: ЭМЭЭ	babanın akrabalığı: авга
baba: аав	anne: ээж	kuzen: бөл
ağabey: ах	abla: эгч	akraba (genel): хамаатан
kardeş: эрэгтэйдүү	kardeş: ЭМЭГТЭЙ	
oğul: хуу	kız: ОХИН	

Ek C. Genişletilmiş Temel Sistem

Erkek Akrabalık	İşaret	Kadın Akrabalık	İşaret
Ağabey	#AX	Abla	#ӘГЧ
Kardeş	#ДYY	Kardeş	#ӘYY
Oğul	#XYY	Kız	KIZ

Ek D. Açıklayıcı Sözlük

MİD Terimleri	Türkçe Çeviri
#AX (<i>ax</i>) “ach”	‘ağabey’
#ЗГЧ (<i>згч</i>) “ekch”	‘kız kardeş’
#XYY (<i>xyy</i>) “doo”	‘genç’
#XYY	‘oğul’
#ABΓA (<i>aβza</i>)	‘akrabalar (baba tarafı)’
#ABΓAЙ (<i>aβzai</i>)	‘eş’

Kısaltmalar:

ASD: Arjantin İşaret Dili

Bk.: Bakınız

ÇİD: Çin İşaret Dili

ÇN: Çevirmenin Notu

Krş.: Karşılaştırınız

MİD: Moğol İşaret Dili

RİD: Rus İşaret Dili